

September 1980

ROVBLADET

Från Hedesunda Hembygdsförening

Red.: Henning Persson

3

SKÖRDETID HOS ĖRSK-ĀNDERS I BACKA.

Vad hände på Dalälven den 21 juli 1834 ?

Då man ögnar igenom förteckningen på avlidna i Hedesunda så börjar man fundera på de händelser som kom emellan så att livstråden blev avklippt. Döden vill man i vanliga fall placera väldigt långt efter födelseåret, för att kunna godta Skriftens ord om Job: "Han dog gammal och mätt på att leva". Men så kan olyckan vara framme och drömmen om ett långt och lyckligt liv vara tvärt avslutat. Ja, olyckor har det alltid förekommit och lär väl inte heller i framtiden helt kunna undvikas. Men då man läser om gångna tiders olyckor så blir man medveten om att de har ändrat karaktär. Ingen lär väl nu till exempel rasa ner i en kolmila och bli uppbränd. En speciell olycka var mycket vanlig under bistert 17- 1800-tal det var att små barn blev kvävda. Man finner det gång på gång: "Kväfd af modern i sängen". Man måste sätta sig in i den situation de befann sig i för att förstå. För att hålla värmen uppe i ett nyfött barn så tog modern den lille med sig i bädden. Värmen i stugan gick ju sin kos samtidigt som elden på härden slocknade. Och modern, trött av dagens slit, somnade så djupt att hon inte märkte att barnet var i fara. Då mamman vaknade på morron låg hon vid en livlös liten kropp. Och så har vi en annan slags död, men nu med personer i sina krafts dagar: "Drunknad i Elfen". Älven var ju det samfärdsmedel som var naturligast i ett nästan väglöst samhälle. Att förflytta sig från by till kyrka eller från en by till en annan var det mest praktiskt att taga den väg som älven bjöd på. Vintertid på bågande isar som inte alltid höll. Eller sommartid med rankiga båtar på upprörda vatten. Så kommer vi då till frågan som stod som rubrik till den här artikeln: Vad hände på Dalälven den 21 juli 1834. Kyrkboken röjer en tragedi. Det var sex personer som drunknade i älven: Gamle bonden och fd nämndemannen Anders Larsson 68 år. Mågen och bonden Olof Ersson 43 år. Bondsonen Anders Olsson 18 år. Pigan Anna Ersdotter 26 år. Drängen Olof Carlsson 20 år. Dessa fem från Harv. Och så var det fd soldaten Anders Tapper 50 år och bosatt i Ås. Det står inget om orsaken till katastrofen. Det var högsommartid. Var det manne slåtter på Bramsön, eller vad var ärendet? Ja, frågorna bara står där. Det är också konstigt att en så pass stor olycka inte har levt kvar i hedesundabornas minne till våra dagar. Visserligen inträffade bysjöolyckan betydligt senare, men den kan i dag berättas av varenda viddersjöbo, så man undrar varför det blev så mörklagt kring dessa harvbybors död. Kunde olyckorna på den tiden bli sådan vardagsmat så det var inget att berätta om. Livet måste ju trots allt levas vidare. Men du som läser det här och har hört någonting: Hylla deras minne med att delge hembygdsföreningen med vad du vet.

Denna dikt skrevs av Viktor Lund år 1976, då vi i samband med hembygdsdagen hade en spelmansstämma för att fira 60-årsminnet av Per Persson Menlös bortgång.

Bygdespelmannen Per Persson Menlös
1833 - 1916

1.

Tiderna genom har ständigt musiken
Uti vår tillvaro hävdad sin plats
Ljudit den har uti länder och riken
Så uti koja som uti palats
Konungen David han stämde sin harpa
Bellman trakterade sitt instrument
Händel, Beethoven med sinnen så skarpa
Ja alla stora som världen har känt.

2.

Mästare funnits på områden skilda
Så har det varit och skall så förbli
Bland kultiverade liksom bland vilda
Alla har gnosat på sin melodi
En ibland dem, som stod nutiden nära
Och som i bygden har satt sina spår
Honom vi alla i minnet vill bära
Menlös Per Persson, ett namn som består.

3.

Stillsam och blyg, fast en man bland eliten
Kosten var mager ibland han nog svalt
Bostaden enkel och dräkten var sliten
Men i hans liv var musiken ju allt
Än kan jag se honom stämma sin fela
Se hans gestalt där i bygden han gick
Hur han i moll eller dur kunde spela
Tolka i toner impulsen han fick.

4.

Och när han spelte det spritte i kroppen
Hela hans varelse var explosiv
Foten höll takten, på näsan satt droppen
Den hörde till i hans spelemansliv
Sågen i Rångsta och Västen den röda
Ja allt som fanns på hans repertoar
Klingade alla så känsliga, spröda
Speleman utav Guds Nåde han var.

5.

Menlös Per Persson var aktad här hemma
Spelade låtar för sorgsen och glad
För så en dag bort på riksspelmansstämma
Den gick av stapeln i Uppsala stad
Vem är den mannen i nerslitna rocken
Frågan gick runt uti spelmännens sal
Men vem han var, jo han var just en tocken
Att han kom hem med en silverpokal.

6.

Denna pokal vår förening nu äger
Aktar den såsom en dyrbar trofe
Titta på den, å vad mycket den säger
Och vilka tankar för oss den kan ge
Den var belöning för spelmannens möda
Och så tillika ett hjärtevarmt tack
Att han konstnärligt lät tonerna flöda
Menlös Per Persson var stor i sitt fack.

7.

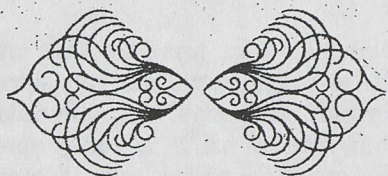
Där i vår kyrkogårds invigda mylla
Vilar hans stoft sedan sextio år
Vi här idag nu hans minne vill hylla
Minnet står kvar när allt annat förgår
Tystnaden breder där inne sin slöja
Stanna en stund vid hans hägnade grav
Djupt vi idag våra huvun vill böja
Tacka för allt vad åt tiden han gav.

8.

Upp alla vänner och fatta fiolen
Ni som fick gåvan er given en gång
Och när ni spelar vi minnes idolen
Honom som slumrar från tidernas tvång
Spelemän alla, låt stråkarna glida
Anden får liv då Ni strängarna rör
Klinge det skönt medan seklerna skrida
Tonernas språk är det sista som dör.

Viktor Lund

Melodi: Flickan från Backafall.

Spelmannen Per Persson Menlös

Fotografiet ovan finns som vykort och säljs av Hembygdsföreningen

Menlös med vid ett bröllop i Vinnarsjö

P O L S K A

"Rångstasågen"

I Getbroån, en liten bit norr om bron över gamla Vinnarsjövägen, fanns en bysåg, som användes till sågning av timmer. En vår var det svår torka, och vattnet i ån började att sina, med den påföljden att sågen stannade. Då sändes bud på den gamle spelmannen Per Persson Menlös för att han skulle spela sågen i gång, eftersom det allmänt troddes att han besatt "övernaturliga gåvor". Menlös anländes, synar sågen, tar fram fiolen och börjar spela. Sågen kommer igång, först sakta och ryckvis, vilket av Menlös, som med sitt spel följer hjulets ojämna rörelser, illustreras på följande sätt:

Stämman Introduction.

Nu går sågen jämnt,
i sakta polsktakt.
Polska. ♩=108

rit. p accel. mf

bis

„Jo, jo, knalla på du“, säger Menlös till sågen. Under tiden har vattnet i bäcken ökat, och sågen — nu i full gång — fortsätter med endast ett kortare avbrott (vid):

♩=132

rit.

pizz. arco

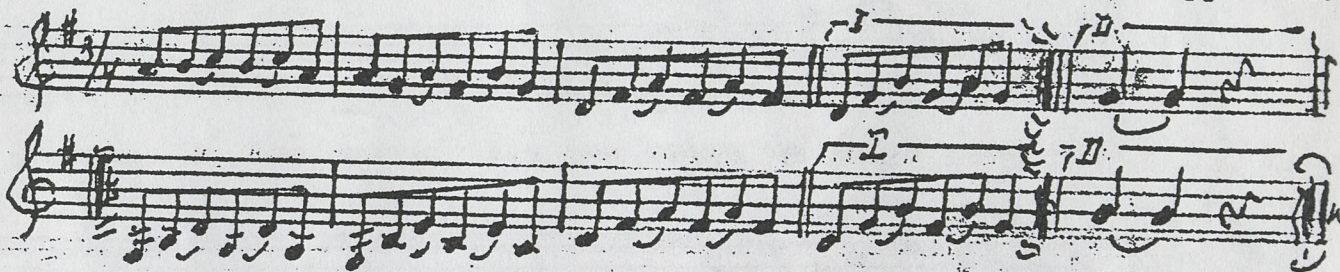
Då Hjort Anders skulle lära polskan, måste han fara den långa vägen till Menlös tre gånger. „Det kostade mig sextio kronor och tre liter brännvin“, tillägger Hjort Anders

En byspelman i Hedesunda.

Skräddar Löf var byspelman och bodde i Lurberg, Hedesunda. Hans rätta namn var Per Löf och var född den 24 oktober 1846 och fick allmänt heta Skräddar Löf och var sockenskräddare och utövade det yrket i hela sitt liv.

Löf växte upp under Menlösarnas tid och fick den första lärdomen i fiolspel av spelmannen Per Persson-Menlös och lärde sig spela många av hans låtar, bl.a. Storsvarten, Rölivstykke, Hurra-basen, Älsklingsvalsen m. fl.

Löf talade om att Per Menlös var en sträng lärare och sa till sina elever: "Ja släpper då int gössö förrän du kan spela och stryka "Lärlingsvalsen" riktigt". Denna låt gick enl följande uppteckning:

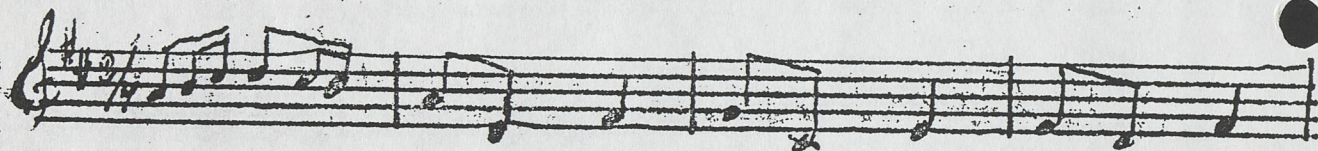
Skräddar Löf berättade många historier om Menlösarna bl. a. om detta som han själv var med och upplevde;

Det skulle bli ett större bröllop hos Gripens i Ås och bröderna Lars och Per Menlös var tingade att spela på brölloppet. Brudparet jämte följe skulle tåga från Norrgårds till Gripens och stora folkskaror kantade Tångvägen. Menlösarna gick i täten och spelade brudmarschen. Bäst som de spelade gick E-strängen av på Pers fiol och han slutade spela. Lars rykte åt sig hans fiol och gav Per sin och de fortsatte att spela brudmarschen som ingenting hänt. Lars som var den duktigaste av bröderna spelade på tre strängar lika bra fullföljde spelningen hem till bröllopsgården. Löf tyckte att Lars var makalös duktig att spela vid detta tillfälle.

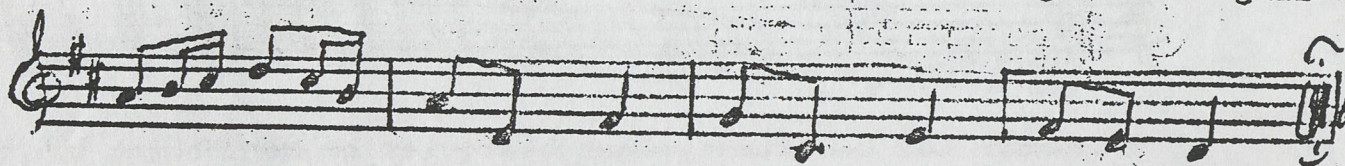
Som spelman hörde Skräddar Löf ej till de duktigare av spelmännen men hade stor fingerfärdighet, stråkföringen var korta drag, satte fiolen i vänstra armhålan, satt rak i ryggen med knäna sammans och klackarna åtskilda, stampa takten med båda klackarna. Han hade en olat, när han spela måste han mynta (gratisera) med munnen och när det var ett svårt ställe i låten kunde han dra överläppen högt upp på kinden. Vi barn tyckte det var roligare att se honom mynta än att höra honom spela och kunde ej hålla oss för skratt, han slutade då att spela och sa: "Ja kan int annat än skratta när ja sir så roligt ni har". Han blev aldrig arg för att vi skratta åt honom och torde själv veta av

myntningen. Han berättade att han hälsade på sin son i Stockholm och där lärde han sig en låt, Gökvalsen, från grammfon. När han åkte hem på taget såg en del resenärer att han hade fiol med sig och frågade om han ville spela för dem. Han tog då upp fiolen och spelade bl.a. denna vals som lärt i Stockholm och det kom folk från de andra vagnarna så det blev fullpackat i den vagn han satt och spelade, de applåderade, skrattade och klappa om honom och de skrämlade ihop spelpengar så det räckte till resan för honom.

Ibland när han satt och spelade kunde han börja sjunga bl. a. den här visan:

Annarsars Karin är grann som gull grann som gull grann som gull

Peresers Erik han super säj full super sej full som ett svin.

Skräddar Löf for ut i byarna ibland och sydde åt folk och var borta i veckotal. Vid ett tillfälle när han var i bodtrakten träffa han "Lörk-Jonas" som var en duktig spelman. Av honom lärde han sig också en del låtar och en gång sa Lörk-Jonas till honom: "Nu ska ja lära dej en låt som ja fått tag i Ällkarby", och denna låt heter "Byggnan" men Löf tyckte att den var för svår så han kunde ej spela den riktigt.

I sin ungdom höll Löf till i granngården Strängs på Lurberg om kvällarna där gamla "Strängs Mor" kunde lite mer än andra och där Löf lärde sig en del svartkonster, bl. a. hur det gick till att trolla av strängarna för fiolspelmän. Vid ett bröllop vid Anders-Ers i Harf fick han infallet att pröva den konsten, gick till bröllopgården på kvällen och mycket riktigt lyckades han trolla av alla strängarna för spelmannen. Det blev ett himla väsen både bland de dansande bröllopsgästerna och lika ute hos pojken Löf där han fick kämpa mot övernaturliga makter. När han blev frigjord tordes han ej springa hem utan kröp under ett härbre, en bit från bröllopgården och låg där och kämpa mot något konstigt hela natten och det var det hemskaste han upplevt i hela sitt liv. Han låg kvar under härbret hela natten och dagen efter måste föräldrarna ut att söka efter honom och när han påhittades

var han så förstörd att föräldrarna fick nästan bära honom hem. Det var första och sista gången han utövade svartkonst. Han berättade denna händelse för en Gävlebo som erbjöd mycke pengar om han ville göra konststycket men Löf svarade : "Ja gör int om det för allt i världen".

Skräddar Löf var en stillsam snäll persson och ofredade ingen. Under min uppväxttid bodde jag granne med honom och tittade in i hans stuga tätt som ofta. Han satt på sitt långa skräddarbord som gick tvärs över hela köket och var jämt villig att berätta om äventyr och upplevelser. En dag när jag var in till honom var han väldigt bekymrad. Det fanns en gemensam brunn där alla på Lurberg hämtade sitt behov av vatten. Denna morgon när han skulle hämta en hink vatten lossnade den stora trähinken och blev kvar i botten. Som brunnen var väldigt djup hade Löf ingen möjlighet att få upp hinken. När övriga i byn skulle hämta vatten blev de arga och pockade på Löf att han skulle ställa ann och få upp hinken. Han bad alla möjliga om hjälp men utan resultat. På kvällen fick han tag i person som var villig att klättra ner i brunnen men han skulle ha fem kronor om att våga försöket och han klarade upp hinken. Löf tyckte det var väldigt dyrt för några minuters arbete men han betalade femman och det blev fred på Lurberg igen.

Löf ägde en egendomlig fiol som hängde på en spik i väggen. På snäckan var ett huvud utskuret som skulle vara Branting. Jag var in till Löf många gånger bara att få se den underbara fiolen. Enligt mitt tycke, på den tiden, måste det vara den finaste fiolen i hela världen.

På äldre dar levde Löf ensam i sin stuga, ordnade enkel kosthållning själv som för det mesta bestod av mjölk, bröd och potatis, smör använde han aldrig på brödet och för det påstod Löf att han hade alla tänder i behåll, aldrig haft tandvärk tack vare att han inte använde smör. Snus har han använt under så gott som sin hela levnad men endast i måttlig mängd. Vid 50-års åldern skaffade han glasögon men slutade använda dem efter några år och kunde obehindrat träda på nålen fast han var närmare åttio år. Att snusa i näsan är bästa medlet att bevara synen enligt Löfs utsago. Sina sista år tillbringade Skräddar Löf på åldomsheimet som låg i närheten av hans stuga. Han avled den 22 mars 1942 nära 96 år gammal.

Denna berättelse är endast en liten del av Skräddar Löfs upplevelser och öden som jag hörde honom berätta i min ungdom.

Anders Eriksson, Hedesunda.

Vad som varit

Skulle du möjligen tycka att ingenting händer i hembygdsföreningen så kan vi göra en liten resume. Något stillestånd har det inte varit: Musikkaffe. Loppmarknad med auktion. Smålandsresa per buss. Motion på kyrkstigen. Cykelfärder till romantiska fäbodvallar och till natursköna insjöar. Midsommarafton med spel och dans. Och framför allt: en mycket lyckad hembygdsfest med varierande inslag. Det var först gudstjänst med barndop ute i det fria. Sedan var det alltid något hålligång hela dagen. Det var tal och sång och musik och folklekar. Det var demonstration av hantverk och slöjd. Oj, vad det är vanskligt att börja göra en uppräknig, men den människan är nog litet konstig som inte skulle kunna finna någon godbit ur det allsidiga programmet.

Vad som kommer.

Blomsterafton anordnas på Stavgården den 20 oktober kl. 19.

Blomsterhandlare Werner Lönnblad visar hur man arrangerar blommor.

Biljetter á 15 kronor som inkluderar kaffe säljes på hembygdsföreningens expedition Lokalkontoret måndagar - fredagar kl. 13-17, tel. 10856.

Korgmålningskurs anordnas av hembygdsföreningen. Kursen omfattar fem måndagsträffar med början den 29/9. Högsta deltagarantal är tio. Kursavgift 100:- kr. plus materialkostnad. Kursledare: Ingrid Wallmo, Gävle. Anmälningar mottages ~~px~~ på Lokalkontoret måndag - fredag 13-17 tel 10856.

Arbetsmöten, med tanke på en kommande julmarknad, hålles varannan onsdag med start den 1 oktober på Stavgården.

Julmarknad hålles söndagen den 7 december. Gåvor till handarbetsbord och tombola mottages tacksamt.

På tal om kurser och handarbeten: Du som är händig med slöjdverktyg och som gillar påtgöra: Försök dig på att göra en sådan där klassisk hedesundaskippa. Den är kanske inte så svår att skapa som det ser ut. Roligt att det ännu finns folk som kan konsten och som kanske kan lära dej.